

негативних наслідків з визнання доказів, отриманих не уповноваженим суб'єктом, недопустимими, а процесуальних рішень, прийнятих на їх основі, необґрунтованими чи/та незаконними [2, с. 67]. Тож, процедура зміни підслідності вимагає свого удосконалення на законодавчому рівні, що доцільно зробити з урахуванням виключних повноважень прокурора.

Вважаємо доцільним взяти до уваги запропонований М. А. Погорецьким та В. О. Гринюком такий алгоритм дій: 1) слідчий за погодженням із керівником органу досудового розслідування звертається з обґрунтованим клопотанням до процесуального керівника про передачу кримінального провадження за підслідністю; 2) процесуальний керівник протягом 3-х днів розглядає зазначене клопотання та у випадку його задоволення виносить постанову про зміну підслідності; 3) у випадку відмови у задоволенні клопотання слідчий має право оскаржити таку відмову до керівника органу прокуратури, а у випадку, якщо рішення по заявленому клопотанні слідчого приймав керівник органу прокуратури, така відмова у задоволенні клопотання може бути оскаржена вищестоящому керівнику органу прокуратури [2, с. 67]. Погоджуючись із цими вченими, вважаємо, що такі зміни до чинного КПК України дозволять усунути випадки порушення правил підслідності та, як наслідок, будуть спрямовані на отримання допустимих доказів і прийняття законних та обґрунтованих процесуальних рішень.

Отже, резюмуючи викладене вище, вважаємо доцільним положення ч. 5 ст. 218 КПК України перенести до ст. 216 КПК України.

Список бібліографічних посилань: 1. Ухвала Апеляційного суду Житомирської області від 8 квіт. 2014 р. : спр. № 295/13337/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38116826> (дата звернення: 09.10.2018). 2. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 62–68.

Одержано 10.10.2018

УДК 343.98

Анатолій Леонідович ДУДНІКОВ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2052-8403>

ЩОДО ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ СПОСОБІВ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток сучасної криміналістики нерозривно пов'язаний з активним застосуванням системних засобів та методів пізнання, залученням та пристосуванням системних підходів з інших галузей знань для вирішення завдань, які постають перед криміналістикою. У криміналістиці, як і в будь-якій іншій галузі знань, відбувається постійний процес упорядкування об'єктів, що вивчаються, і на нових етапах її розвитку виникає необхідність в їх науковій систематизації. Таке положення, на наш погляд, зараз створилося у методиці розслідування економічних злочинів у частині, яка стосується систематизації способів їх вчинення.

В процесі упорядкування різних множин застосовуються методи, які зводяться до їх групування, класифікації і систематизації. Початковим, найпростішим методом обробки та аналізу певних сукупностей об'єктів є метод групування, який полягає у розділі множини, фактів, що вивчаються, на окремі, якісно-однорідні групи. На більш високому рівні розвитку дослідницького процесу знаходиться класифікація, яка представляє собою розподіл фактів, предметів за найбільш суттєвими ознаками на взаємопов'язані класи, завдяки чому можливо встановлення зв'язків між ними. Таким чином, кожна класифікація є особливою

формою групування, але не кожне групування є класифікацією. Вони можуть бути логічно пов'язані між собою.

Ці методи пізнання розрізняються за ступенем відображення сутності об'єктів, що вивчаються, методикою їх побудови та ознаками, які можуть обиратися в якості підстав. Група представляє собою просту сукупність реальних об'єктів, які об'єднуються за якою-небудь зовнішньою ознакою (наприклад, ознаки «словесного портрету» – вік, зріст, колір волосся і т.п.), що не розкриває природу та сутність явищ, що вивчаються, а характеризує лише близькість об'єктів один до одного. Для класу характерно більш глибоке проникнення у сутність об'єктів, що визначається знанням їх спільних ознак, властивостей та відносин. Окрім того, до підстав класифікацій пред'являються підвищені вимоги – ними можуть бути тільки найбільш суттєві ознаки, від яких залежать усі інші ознаки, риси, особливості масиву, що досліджується. Завдання класифікацій полягає в упорядкуванні знання про будь-яку множину, як організовану, так і неорганізовану. Класифікація сприяє руху науки від емпіричного накопичення знань до їх теоретичного аналізу.

Криміналістичні класифікації, які є логічним засобом пізнання, одним з ефективних наукових методів дослідження злочинності і засобом практичної діяльності, що розробляються криміналістикою спеціально для боротьби з нею, представляє суттєву частину криміналістичної систематики [1, с. 253]. У практиці боротьби зі злочинністю ми маємо справу з предметними класифікаціями, тобто з предметним класифікуванням на підставі наукової або емпіричної класифікації.

Аксіологічними (ціннісними) сторонами методу класифікації є те, що наукова класифікація як особливий спосіб розділу об'єму поняття допомагає глибше проникнути у сутність об'єктів, що вивчаються, чітко їх розмежовувати, повніше виявляти їх властивості, зв'язки, залежності, сприяє систематизації накопичених знань, забезпечує правильність використання понять і термінів, долаючи тим самим неоднозначність мови науки. Зближуючи одні предмети і протиставляючи їх іншим, класифікація тим самим розкриває загальне в одиничному, тобто здійснює найпростіший акт пізнання. Інтегруючи предмети у практично необмеженій кількості напрямів, класифікація здатна відповідати різноманітним пізнавальним потребам, сприяти руху науки від рівня емпіричного накопичення знань на рівень теоретичного синтезу, системного підходу.

Процес класифікації спрощено можна представити як процес розділення певного роду на види, поняття – на складові елементи при дотриманні формально-логічних правил побудови класифікації. Класифікація, як і систематизація, повинна бути структурно повною, тобто, по-перше, охоплювати увесь об'єм об'єктів, що класифікуються, і, по-друге, для усіх без виключення членів ділення повинні бути сформовані класи, під які можна підвести будь-який елемент множини, що розглядається.

Велике значення має правильний вибір підстав ділення (класоутворюючих ознак). Вони визначають напрямок розвитку множини, що класифікується, сприяють правильному розташуванню об'єктів на відповідних рівнях класифікації і у підсумку впливають на достовірність висновків дослідження. Цей вибір здійснюється на підставі інформації про явища, що досліджуються, з урахуванням завдань та мети конкретної класифікації, а також формально-логічних вимог до підстав ділення.

В принципі класифікація представляє собою процес, при якому для одного і того ж вихідного об'єму об'єктів послідовно обираються різні класифікаційні підстави. При цьому виникає стільки класифікацій, скільки використано підстав ділення, а предмет дослідження отримує комплексну характеристику. Така класифікація по «горизонталі» широко використовується в теоретичних дослідженнях. Для пошукової діяльності більш зручна класифікація в «глибину» об'єму поняття, що ділиться, коли класифікуються вже класифіковані об'єкти.

При класифікації абстрагуються від неповторних, індивідуальних ознак об'єктів для того, щоб ґрунтуватися на загальних властивостях, які повторюються. В якості підстав класифікації обираються найбільш суттєві ознаки, які характеризують об'єкти, що класифікуються. Суттєвість ознаки визначається завданнями та цілями дослідження, тобто, з усього масиву ознак виділяються ті з них, які в найбільшому ступені сприяють вирішенню

завдань, які поставлені дослідником. Підстава класифікації повинна бути чіткою і ясною, щоб забезпечити достовірність виділення ознак в результаті класифікування.

При побудові класифікацій доводиться вирішувати питання щодо підстав (критеріїв) ділення. Його рішення залежить як від мети дослідження, так і від складності явища, що вивчається. В цілому слід враховувати, що чим складніший масив, що досліджується, тим більша кількість підстав класифікації може знадобитися для його різнобічної класифікації. Вказане положення безпосередньо відноситься і до систематизації способів злочинів у сфері економічної діяльності, які є складними об'єктами, що мають розбіжності за своєю суттю та проявами.

Велике значення має чіткість мови, термінів, якими позначаються різні способи та їх компоненти в процесі класифікації. Мова класифікацій повинна бути однозначною, коректною і в той же час достатньо багатогою. У цьому випадку ефективність використання класифікацій значно збільшується, створює умови для єдинообразного розуміння сутності, яка відображається термінами. В літературі запропоновано різні види окремих класифікацій криміналістичних об'єктів: класифікація осіб, класифікація предметів, класифікація властивостей та ознак, класифікації дій та процесів, логіко-криміналістичні класифікації [1, с. 263].

Хоча метод класифікації дуже важливий в процесі пізнання та широко використовується у практичній діяльності, однак класифікація не в усіх випадках здатна розкрити взаємозв'язки різних класифікаційних зрізів; вона значуща лише тоді, коли досліджуються неорганізовані множини. Тому, коли предметом пізнання стають системні об'єкти (організовані множини), класифікацію необхідно замінити більш складною процедурою – систематизацією, яка представляє собою наступну після класифікації ступінь розвитку методологічної думки.

При цьому класифікація представляє собою основу для систематизації, певним станом на шляху побудови системи як операції, зручної для тих чи інших обмежених цілей упорядкування множин. На відмітку від класифікації, в основному здійснюваної як аналітичний процес, головне завдання систематизації – синтетичне, яке полягає у пошуку загальних основ і форм систематизації елементів у цілісній структури системи. Вона дозволяє впорядкувати масив емпіричного матеріалу, досліджувати сутність предметів, явищ або процесів, що вивчаються, установити їх структуру, а також зв'язки і залежності між елементами, сприяє вдосконаленню понятійного апарату науки, усуваючи неоднозначність використання деяких понять і термінів, допомагає визначити перспективна напрямки розвитку наукової галузі.

Систематизація як метод дослідження організованих множин застосовується до об'єктів, що є системами, і результатом систематизації повинно бути створення типових моделей системи. Способи злочинів у сфері економічної діяльності у своїй сукупності утворюють систему, що відповідає вказаним вище умовам.

У криміналістичній методиці розслідування злочинів систематизацію, на наш погляд, необхідно розробити в методиці розслідування злочинів, вчинених у сфері економічної діяльності, стосовно їх способів. В цій галузі теоретичне знання ще в необхідному ступені не переважає над емпіричним. Необхідно не тільки вивчити практику розслідування, але й пізнати процес формування та відображення способів злочинів у сфері економічної діяльності та їх ознак. На базі такої систематизації різноманіття емпіричних даних про способи можливе подальше вивчення та розвиток теорії криміналістики, вчення про способи та методики розслідування злочинів, використання теоретичних знань у слідчій та судовій практиці.

Список бібліографічних посилань: 1. Белкин Р. С. Курс криминалистики. М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. 837 с.

Одержано 10.10.2018

УДК 343. 13(477)

Олена Олександрівна ЖУПАНОВА,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО СУДДІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним з найбільш дієвих засобів забезпечення конституційних прав учасників кримінального провадження під час досудового розслідування є судовий контроль і тому позитивною новелою чинного КПК України стало визначення і закріплення нового суб'єкта судового контролю в чинному КПК України, це слідчого суддю. Досліджуючи генезис кримінального процесу та зокрема у сучасному стані щодо процесуального статусу слідчого судді, В. Нор та Н. Бобченко зазначили, що за попереднім КПК України тогочасна вітчизняна модель кримінального судочинства мала серйозні недоліки серед яких, зокрема обмеженість судового контролю у стадії досудового розслідування, що зумовило й основні вектори реформування кримінально-процесуального законодавства України... Одним із його ключових нововведень стало поглиблення судового контролю на досудовому провадженні. З цією метою передбачено нового суб'єкта кримінального провадження – слідчого суддю [1, с. 112-113], що ми підтримуємо. До них приєднався й І. В. Хорт, який зазначив, що одним із найбільш демократичних аспектів нового КПК України можна вважати істотне розширення судового контролю за органами досудового розслідування. Основною метою такого розширення є забезпечення законних прав та інтересів учасників кримінального провадження. Таким чином фактично слідчий суддя стає ключовою фігурою у кримінальному процесі. Саме він тримає на контролі всі слідчі дії, пов'язані з обмеженням прав і свобод громадян. Повноваження слідчого судді можна поділити на 3 складові, зокрема: 1) під час застосування заходів процесуального примусу на стадії досудового розслідування; під час розгляду скарг на дії та рішення осіб, що здійснюють слідство та прокурора; під час проведення слідчих дій, які обмежують конституційні права особи [2, с. 158]. Статус і повноваження слідчого судді регламентовано положеннями чинного КПК України, однак вони потребують свого удосконалення. Кримінальний процес як наука на сьогодні не володіє належним обсягом досліджень питань розвитку й функціонування нововведеного інституту слідчого судді. Ми повинні враховувати ті наукові доробки щодо досліджень судового контролю у минулому і вже у сучасному, що надасть допомогу в його удосконаленні. Природа традиційної правової форми характеризується не тільки суворо встановленою компетентністю, (у нашому випадку слідчого судді), але також й вимогами встановлення ступеню професіоналізму в діяльності усіх посадових осіб як суб'єктів-організаторів процесу. [3, с. 39-40], що ми підтримуємо і вважаємо за доцільне додати про те, що це стосується й діяльності слідчого судді, зокрема при забезпеченні прав, свобод і законних інтересів учасників процесу в кримінальному провадженні. Як зазначає А. Ф. Бондюк, створення інституту слідчого судді якнайкраще ілюструє нам змінну векторність у часі, оскільки, маючи уже досвід закріплення за судовими органами повноважень контролю за органами досудового слідства, вітчизняний законодавець повертається до такої практики через десятки років, тим самим визнаючи її ефективність та надійність [4, с. 80], що ми підтримуємо. До цього слід уточнити, що Указом імператора Олександра II від 8 червня 1860 року були винесені акти «Заснування судових слідчих» і «Наказ судовим слідчим», якими вводилася посада судового слідчого. В той же час, такі посади довго не прижилися на теренах колишньої Росії, а в деяких губерніях так і не були запроваджені. Продовжуючи дослідження слід зазначити, що основним призначенням слідчого судді, як зазначає В. Руденко, є здійснення судового захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі та забезпечення законності провадження в справі на досудових стадіях. Це зумовлює специфічний характер виконуваної ним кримінальної процесуальної функції, а саме : забезпечення законності та обґрунтованості обмеження